

מאורות



אורות ישראל
מכללת אקדמית לחינוך

מייסודן של מכללת מורשת יעקב
ומכללת אורות ישראל

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

**לע"נ חותני, הרב ישראל בן דניאל רביב ע"ה,
תלמיד חכם ואיש ספר**

סעודות שבת

בשבת חייבים לאכול שלוש סעודות, ולפי דעת רבי חידקא – ארבע, וזאת בהסתמך על הפסוק: "ויאמר משה אכלוהו היום כי שבת היום לה' היום לא תמצאהו בשדה" (שמות טז, כה) (שבת, דף ק"ז ע"ב).

חז"ל הפליגו בשבחן של המקפיד לאכול בשבת שלוש סעודות:

א"ר שמעון בן פזי א"ר יהושע בן לוי משום בר קפרא: כל המקיים שלש סעודות בשבת ניצול משלש פורעניות: מחבלו של משיח, ומדינה של גיהנם וממלחמת גוג ומגוג... א"ר יוחנן משום רבי יוסי: כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים... ר"נ בר יצחק אמר: ניצול משעבוד גליות (שם, דף ק"ח ע"א-ע"ב).

שלוש הסעודות הן חלק ממצוות "עונג שבת", ואפילו סעודה מועטה, שהוכנה לכבוד שבת, מקנה לו לאדם זכויות הרבה:

אמר רב יהודה אמר רב: כל המענג את השבת נותנין לו משאלות לבו... במה מענגו? רב יהודה בריה דרב שמאל בר שילת משמי' דרב אמר: בתבשיל של תרדין ודגים גדולים וראשי שומין. רב חייה בר אשי אמר רב: אפילו דבר מועט ולכבוד שבת עשאו – הרי זה עונג (שם, ע"ב).

בעקבות זאת נפסק להלכה ב"שלחן ערוך": "ירבה בבשר ויין ומגדנות כפי יכולתו" (אורח חיים, סימן רנ, סעיף ב); וכן פוסק הרמ"א: "ויהיה שלחנו ערוך כל יום השבת; וכן המנהג, ואין לשנות" (אורח חיים, סימן רסב, סעיף א). ההכנות המעשיות מתחילות כבר ביום ששי בהשכמה:

ישכים בבוקר ביום ששי להכין צרכי שבת. ואפילו יש לו כמה עבדים לשמשו ישתדל להכין בעצמו שום דבר לצרכי שבת כדי לכבדו... ולא יאמר: לא אפגום כבודי, כי זה הוא כבודו שמכבד השבת. הגה: ויש להשחית הסכין בערב שבת, כי זהו מכבוד השבת שמכין עצמו לאכילה (שם, סימן רנ, סעיף א). כדי למנוע אפשרות שאדם יגיע לסעודת שבת כשהוא שֶׁבֶע, נפסק להלכה:

אסור לקבוע בערב שבת סעודה ומשתה שאינו רגיל בימי החול, ואפילו היא סעודת אירוסין, מפני כבוד השבת, שיכנס לשבת כשהוא תאב לאכול וכל היום בכלל האיסור. הגה: ... מצוה להמנע מלקבוע סעודה שנהוג בה בחול, מטי' שעות ולמעלה. דרך אנשי מעשה להתענות בכל ערב שבת (שם, סימן רמט, סעיף ב-ג).

בליל שבת "כשיבא לביתו ימהר לאכול מיד" (שם, סימן רעא, סעיף א). אומנם ה"משנה ברורה" מבהיר כי הכוונה היא "לקדש כדי שיזכור שבת בעת תחלת כניסתו" (שם, ס"ק א), אבל הוא מוסיף: "ומכיוון שקידש צריך לאכול מיד".

תלמיד חכם אמור בדרך כלל להיות מאופק בענייני סעודה (ראו: רמב"ם, הלכות דעות, פ"ה, הלכות א-ג) אולם לא כך הוא המצב לגבי אכילת שבת: "מצוה לבצוע בשבת פרוסה גדולה שתספיק לו לכל הסעודה" (שו"ע, סימן רעד, סעיף ב). ומסביר ה"משנה ברורה": "ולא מחזי כרעבתן, כיון שאינו עושה כן בחול, ודאי כונתו שחביב עליו המצוה ורוצה לאכול הרבה" (שם, ס"ק ו).

סעודות השבת הן מכבוד השבת ומעונג השבת. כך פסק הרמב"ם: "ומסדר אדם שולחנו בערב השבת, ואף על פי שאינו צריך אלא לזוית... כדי לכבדו בכניסתו... ויהיה נר דלוק, ושולחן ערוך ומיטה מוצעת – שכל אלו לכבוד שבת הן... אכילת בשר ושתיית יין בשבת, עינוג הוא לה, והוא שהייתה ידו משגת" (הלכות שבת, פרק ל, הלכות ה, י).

בשבת זוכה האדם ל"נשמה יתרה", כדברי רבי שמעון בן לקיש: "נשמה יתירה נותן הקב"ה באדם ערב שבת, ולמוצאי

שבת נוטלין אותה הימנו" (ביצה, דף טז ע"א). ומסביר שם רש"י מהי אותה "נשמה יתירה": "רוחב לב למנוחה ולשמחה, ולהיות פתוח לרוחה, ויאכל וישתה ואין נפשו קצה עליו". ארוחה טעימה גורמת אמנם לתחושת חגיגות, אבל האם "הנשמה היתרה" היא להתענג בתענוגים, ברבורים ושלי ודגים?!

הרב אליהו דסלר מתלבט אף הוא ביחס לקשר בין האכילה הגשמית לבין רוחניות השבת ומסיק, כי דווקא המעשים ה"גשמיים" הנעשים לכבוד שבת הם המגדירים את רוחניותה:

כה גדולה היא קדושת השבת, עד שגם אלה מוכנסים על ידה לתחום הרוחניות. אין לאדם צורך בכל אלה אלא אך כדי לקיים בהם את השבת, להראות יקרתה ולהביע שמחתו בה; כי מַטְבֵּעַ האדם הוא לפאר את שמחתו במאכל ובמשתה ובבגדים נאים, וע"י מעשי כיבוד אלו קובע בעצמו כבוד רוחניותה של השבת. ותנאי אחד יש בדבר, שיכוון באמת בלבו רק לענג את השבת – פירוש לכבוד – ולא לענג את עצמו (מכתב לאליהו, ח"ב, עמ' 14-15).

ספרי הקבלה מאריכים להסביר את הסוד הטמון באכילת שלוש סעודות בשבת (ראו, למשל, באריכות בספר "סידורו של שבת" לר' חיים מצירנבין, חלק א, שורש חמשי). להלן מקצת מדבריו של השל"ה הקדוש:

סוד שלש סעודות... למה אין המן יורד ביום השביעי? מפני שממנה מקבלים כל ששה ימים העליונים, וכל אחד ואחד זון את העולם ביומו ממה שמקבל ביום השביעי. לפיכך כל מי שהוא מכלל ישראל, צריך לסדר שלחנו בלחם ומזון בליל שבת, וביום השבת גם כן, בשביל שיתברך שלחנו כל ימי השבוע, כי בזמן ההוא הברכה מצויה לברך כל ימי השבוע, ואין ברכה שורה על שלחן ריקם (מסכת שבת, פרק "תורה אור").

במילים אחרות, שלוש הסעודות מאפשרות לשפץ האלוקי לשרות על שולחן השבת ולהשפיע ברכה על ששת ימי המעשה.

בהמשך דן השל"ה הקדוש בסודות העליונים הטמונים בסעודות השבת:

ודע, כי הטל העליון והאור הגדול יורד מראשו של הקדוש ברוך הוא לשדה של תפוחים שלש פעמים בשבת, והם סוד סעודות המלך, על כן צונו חכמינו ז"ל לסעוד שלש סעודות בשבת בדוגמא עליונה...

סודות גדולים צפונים באכילת סעודות השבת, ולוואי שנוכה להבין מקצתם. אולם עם זאת שומא עלינו לזכור היטב את דברי השל"ה (שם, פרק "נר מצווה") המדקדק בלשון חז"ל:

ואמרו רבותינו ז"ל 'כל המענג את השבת', ולא אמרו: 'כל המענג בשבת', כי האדם לא יהיה כוונתו על עצמו לענג, רק יעשה העונג בשביל כבוד השבת... אותן הממלאים בטנם כסוס וכפרד אין הבין... ואחר כך מרוב מאכלים נופלת תרדמה עליהם, ומכלים מוחם, אלו אין נקראים 'מענגים את השבת', אלא הם מענגים את עצמם בשבת...

אבל הענין הוא, שיאכל וישתה בשמחה ובטוב לבב, מאכל טוב ויפה מוטעם ומתוקן קל העיכול, מעט הכמות ורב האכילות... ויקום מתוך שמחת אכילתו לקבוע לימודו, או יישן מעט לנוח ראשו ואבריו, ואחר כך ישב ללמוד... עד שיגיע זמן המנחה ויתפלל תפלתו כראוי, ויפטר לשלום.

ויתקן מאכל שלחנו לאכול סעודה שלישית, ויאכל אותה בשמחה ובטוב לבב... ויזכר דברי תורה בתוך השלחן... ויברך על מזונו בכוס של יין, ויפטר לשלום ללמודו, או לבית הכנסת לסדר שירות וזמירות, לנוח תהילות, יתברך ויתעלה.

פרופ' אליעזר שלוסברג

מרצה בהתמחות למחשבת ישראל

פרשת בראשית

ואולי יש להניח כי אם האדם היה נברא קודם העולם היה נחרט בזיכרוננו פלא בריאת העולם עד שלא היה מסוגל להאמין כי אלוהותו של הבורא היא מעל לבריאה זו או אחרת. אלא דווקא התהיות והאין סוף שאלות מעידות על הימצאותו האין סופית וחסרת התכליות הנתפסות בשכל בשר ודם, ועלינו מוטלת המשימה להאמין בו ובבריאותו בלב שלם למרות כל הבלבולים והקשיים.

נוסף על כך, מוסיף במאמרו הרב נריה זצ"ל כי אמנם לא חזינו, לא אנחנו ולא האדם הראשון, בבריאת העולם ובהבנת השתלשלות הדברים, אך בימנו אנו – שרשרת ניסים ופלאים מתרחשים גם הם לנגד עינינו. לעיני כל הדורות האחרונים מופיעה מסכת של גאולה שכולה הפלא ופלא, ורק עיניים עיוורות אינן רואות את מעשי ה' הגדולים המתרחשים במציאות שלנו. ומוסיף הרב, כי לכל מאורע כשלעצמו אולי ניתן לצרף תירוץ הגיוני, טבעי ואף מקרי, אך כאשר ניגש לסקור את כל שרשרת המאורעות מתגלות לפנינו חוליות חוליות המשלימות את חברותיהן – ומהן עולה כי רק יד ה' הגדולה מסוגלת לחבר. כל שעלינו לעשות הוא להסתכל במעשה בראשית ולהשכיל לחוות אותו בכל יום מחדש.

ספיר ציטרין

סטודנטית בהתמחויות למחשבת ישראל ולתקשורת

בפרשתנו עוסקים אנו בבריאת העולם, התחלת הכול. זהו גרעין האמונה ושייכות העולם כולו הנמצאת בידי הקב"ה כל יכול, ודי בנתון זה שהיה צריך להביא אותנו אל עמדת אמונה נצחית ובלתי מעוררת בבורא עולם. אך כיום לצערנו ישנם קשיים המסתירים מאנשים בעולם את הימצאות הבורא, והם מתרצים נסים בעולם הזה ע"י המדע והמקרויות בלבד.¹

הרב משה צבי נריה ז"ל מציע בספרו "נר למאור" על פרשת בראשית, בואו וננסה להניח ולומר שאם האדם היה נברא קודם העולם והיה עומד וחווה בבריאתו – ודאי לא היה על לבו צל של ספק בנס הגלוי המתרחש אל מול עיניו, ולא היה נותן מקום ל"התרחשויות מקרויות טבעיות".

אז מדוע לא נברא קודם האדם הראשון ובכך היה סוף לתהיות ולשאלות?

במאמרו של פרופ' ישעיהו לייבוויץ על הפרשה² הוא מסביר כי האל אינו דמיוגרס³, הוא איננו נתפס כשמשו של העולם שיצר כלי מסוים, ועל כן משמעות ומהות היותו. אלוהותו של אלוהים היא בכך שהוא אלוהי – העולם ולא העולם הוא שעשהו לאלוהים. תפיסה זו באה כנגד כל צורותיה השונות של הכפירה והאתאיסטיות המזהות את אלוהים עם העולם ממש.⁴ כלומר, אם העולם לא היה נצרך, לא היה קיים האלוהים שברא אותו. כנגד אמירות מסוג זה באה התורה ומוחה – "בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ".

בכל דרכיך דעהו

היהדות והאמונות הפלסטיות – חלק ב

עמליה צורן

תבליטי חיות ודמויות ניתן למצוא על משקופי בתי כנסת קדומים מן המאות השלישית והרביעית לספירה: כפר-נחום, ברעם, כורזין, גוש חלב. ברצפת בית הכנסת בעזה (המתוארכת לפי כתובת ההקדשה לשנת 508/9 לספירה) אפשר למצוא חיות. רצפת הפסיפס המפורסמת ביותר היא של בית הכנסת בבית-אלפא, ובה אנו מוצאים את גלגל המזלות החוזר גם במקומות נוספים עם גם דמויות אנשים. כן יש בה גם תיאור של אירועים מן התנ"ך. גם ברצפת בית הכנסת שבחמת טבריה מצויות דמויות ומצוי גלגל המזלות. ברצפות אלו, כמו גם בסוסיא, מצויים דגמי המנורה, השופר, ארבעת המינים, ארון קודש או סממנים יהודיים אחרים. "המוצא כלים ועליהן צורת חמה צורת לבנה צורת הדרקון יוליקם לים המלח" (ירושלמי ג, ג) ובהמשך: "לא שנו אלא כלים שעליהם צורת החמה וצורת הלבנה הא שאר כל המזלות לא שנו". בתלמוד הבבלי נאמר:

דחשיבי ציירי להו ופלחי להו למידי אחרינא לנוי בעלמא עבדי להו מנקיט רב ששת חומרי מתנייתא ותני כל המזלות מותרין חוץ ממזל חמה ולבנה וכל הפרצופין מותרין חוץ מפרצוף אדם וכל הצורות מותרות חוץ מצורת דרקון. אמר מר כל המזלות מותרין חוץ ממזל חמה ולבנה הכא במאי עסקינן אילימא בעושה אי בעושה כל המזלות מי שרי והכתיב (שמות כ) לא תעשון אתי לא תעשון כדמות שמי המושמשין לפני במרום (בבלי, עבודה זרה מב ע"ב).

ברור לנו שבבתי הכנסת אין מתקיימת עבודה זרה. העיטורים המבוססים על כלי קודש יהודיים ועל סיפורי התנ"ך והמדרשים נועדו לקרב את הקהל ליהדות, ולא להרחיקו ממנה. כך רואים זאת גם החכמים ולכן אינם מתנגדים לאמונות זו, אלא קובעים לה דברים. כלומר, אפשר להכניס את האמונות הפלסטיות למרחב של עבודת ה' תוך שמירה על כללים מוגדרים.

¹ יש לומר כי המדע הוא חלק בלתי נפרד מהתורה וההיווצרות העולם, אך ההישענות עליו בלבד בסמך אטומים הזזים במקרויות וללא השגחה, ודאי אינה מתאימה לדרכנו.

² בספר "שבע שנים של שיחות על פרשת השבוע" הוצאה 2003

³ דמיוגרס ביוונית – בעל מלאכה/אומן

⁴ כמאמר הפילוסוף הנוצרי הגל (וילהלם פרידריך) שקבע במפורש: "אם אין עולם – אלוהים איננו אלוהים".